

Поясик О.І.

Особистісно-орієнтоване навчання як запорука розвитку особистості школяра

Поясик Оксана Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології
Коломийський інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Коломия, Україна

Анотація. У статті описано структуру особистісно-орієнтованої педагогічної діяльності, розкрито вимоги особистісно-орієнтованого навчання, охарактеризовано функції педагогічної взаємодії.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, педагогічна діяльність, взаємодія, особистість

Суспільству тоталітарної свідомості, політичної і ідеологічної спрямованості повною мірою відповідала педагогіка ідейних догм, репродуктивного навчання, рецептури і регламентації діяльності вчителя і учнів. У ній перебільшувалася значущість технологічного напрямку в змісті і методиці отримання освіти, а головне – відбувалася уніфікація всіх ланок і рівнів освіти, її змісту, методів і організаційних форм навчання.

Сьогодні стає очевидною необхідність принципово іншого підходу до формулювання положень педагогічної теорії в цілому, до визначення змісту педагогічної освіти, а також до вироблення нових технологій навчання і розвитку особистості школярів. Нова програма сучасної освіти висуває на перший план особистісно-орієнтоване навчання, яке забезпечує розвиток і саморозвиток учня, виходячи з його індивідуальних особливостей як суб'єкта навчання і його предметної діяльності. У такому разі в організації школи виокремлюються дві орієнтації: перша – на певні, задані зовні, стандарти, друга – на природний розвиток дитини. Орієнтація на стандарти слугує інтересам суспільства, зацікавленого в добре підготовлених до роботи в умовах високих технологій і глобальної економіки фахівцях із заданим переліком якостей. Орієнтація ж на природний розвиток дитини – це врахування насамперед її потреб, інтересів, здібностей.

Педагоги і психологи все більше усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учнів як одного з принципів організації навчально-виховної роботи, що обґрунтовується сучасною педагогікою і психологією. Такий підхід має сприяти більш цілеспрямованому, гармонійному розвитку особистості школяра. Предметом наукових досліджень І. Бега, Л. Благодаренко, В. Рибалки, С. Подмазіна, О. Савченко І. Якиманської та ін. стали проблеми реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання в умовах загальноосвітньої школи. Філософсько-педагогічні аспекти особистісно-орієнтованого навчання у вітчизняній педагогіці визначили С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Киричук, В. Кремень та інші.

У статті ставимо за мету донести значення особистісно орієнтованого навчання, де простежується перехід від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учня, з урахуванням його особистісних характеристик.

А. Коробченко: «Нині ми виходимо на новий рівень розвитку освіти, створення такої її системи, яка забезпечує в процесі навчання умови для найефективнішої самореалізації особистості, розвитку її творчого потенціалу, формування основних життєвих компетенцій, уміння ефективно взаємодіяти з іншими в процесі діяльності. Головною умовою реалізації цієї мети є пара-

дигма особистісно-орієнтованого навчання. Сутність її полягає в тому, що неповторність особистості, її суб'єктивний досвід не тільки приймають і поважають педагоги, а й визначають його фактором педагогічного процесу. Процес навчання й виховання будується з урахуванням суб'єктивного досвіду тих, хто навчається» [3].

Суттю особистісно-орієнтованої педагогіки є система наукових знань і практичних умінь, що роблять індивідуалізований вплив на поведінку людини з метою її зміни. Особистісно-орієнтована педагогіка ґрунтується на гуманістичній спрямованості діяльності педагога і має на меті вільний, творчий розвиток особистості людини.

Учитель опановує методологію та технологію створення ситуації, яка вимагає від учнів особистісного способу освоєння досвіду і поведінки. Така ситуація – подія в житті особистості, оскільки вирішення навчального завдання визначається контекстом життєвих змістів учня і протікає як діалог суб'єктів культур, світобачень і проєктів. Учитель при цьому трансформує текст, формулює проблемно-конфліктний ланцюг питань, оцінює готовність до діалогу, здійснює режисуру ролевих взаємодій.

Особистісно-орієнтована діяльність учителя виконує низку важливих функцій педагогічної взаємодії, про які говорить Л. Павлова:

- надає більшій вірогідності, переконливості матеріалу, що викладається ним;
- спонукає школярів пережити радість пізнання в досвіді вчителя своїх власних вражень, оцінок, думок, виявляти і розуміти логіку його міркувань, сприяє розвитку рефлексії учнів;
- «відсторонює» сприйняття навчальної інформації, допомагає учням по-новому подивитися на події і факти, тим самим допомагаючи дитині в розвитку творчого мислення;
- створює специфічне «емоційне поле» довіри, широті, зацікавленості, потреби виявити себе як значиму особистість [4].

Варто зазначити, що особистісно-орієнтована педагогічна діяльність – це специфічна сфера, в якій має місце прийняття діяльності емпатії, рефлексії, імітації конфліктного розвитку подій із власних можливостей, що впливають на зміни значеннєвих ролей взаємодії учнів.

Особистісно-орієнтовану педагогічну діяльність можна з усіма підставами віднести до діяльності інноваційної. Відомо, що традиційна педагогічна діяльність виконувала такі функції: трансляція і репродукція істини (у формі готових знань, умінь, навичок), «тотальний контроль» за дитиною з метою припинення непередбачених соціально-політичною системою

форм активності). Про це ми можемо довідатись, зокрема, із праць О. Пехоти [5].

До структури особистісно-орієнтованої діяльності входить: емпатія, прийняття, конгруентність, креативність, сугестивність, здатність до рефлексії. Розкриття значення цих понять.

Педагогічна емпатія – це відчуття педагогом дитини без оцінки і прийняття її будь-якого переживання незалежно від способів вираження. Емфатичний педагог не присоромлює дитину, не порівнює її з іншими, не забороняє дитині вільно висловлювати свої почуття тому, що він добре розуміє: енергія емоцій може перетворитися на руйнівну для здоров'я дитини силу, яка стане джерелом її невротизації [2].

Одночасно емпатію розглядають як найтонший і найскладніший спосіб пізнання дитини. Емпатія – це постійна чуттєвість до мінливих переживань дітей, уміння прожити своє «тимчасове життя» у житті дитини, делікатне перебування в ньому без оцінювання і осуду, часте звертання до дітей для перевірки своїх вражень і гранична чуйність до їхніх відповідей.

Прийняття – це тверда впевненість у тому, що будь-яка людина незалежно від раси, національності, політичних переконань, звичок, поведінки має право жити на землі і ніхто не має права її знищити.

Психологи помітили ще одну важливу особливість: безумовно приймає людину той, хто сам був у дитинстві безумовно прийнятій. Безумовне прийняття породжує самоприйняття. Це надзвичайно важливо, оскільки саме із цього моменту починається особистісне зростання дитини.

Під конгруентністю розуміється повна відповідність самому собі, гармонія самопрояву.

Для дітей важлива і значима «прозорість педагога», ясність його задумів і дій, сприйняття його дітьми як «безпечної людини». Ця якість учителя в дечому зумовлена його власним дитинством, його вихованням. Хоча воно може бути свідомо розвинене в собі самим педагогом як вираження його справжньої любові до дітей. Саме відкритість учителя в інтелектуальній і поведінковій сфері лежить в основі створення ним «допоміжних стосунків з дітьми» [2].

Креативність – здібність педагога до творчості, що трактується як здатність проникнути у світ дитини, максимально високо оцінити її можливості та здібності [2]. Креативність педагога проявляється, насамперед, у його емпатії та у прийнятті кожної дитини. Творчий педагог завжди прагне розвивати в учневі творчий початок. Але це можливо лише за умов психологічної свободи та безпеки дитини. Це досягається, якщо вчитель відмовляється від постійного оцінювання вчинків дітей, які завжди сприймаються дитиною як погроза з боку дорослого і призводить до захисної реакції.

Сугестивність – здатність педагога впливати на емоційну сферу дитини. Такий вплив виникає, якщо педагог уміє створити сприятливу для настрою і самопочуття дітей емоційну атмосферу, доброзичливий мікроклімат. У цих сприятливих умовах педагог впливає на дітей природністю своєї поведінки, вмінням радіти життю [2].

Основним завданням особистісно-орієнтованої педагогіки є надання сприяння людині у визначенні і

корекції ставлення до самої себе, навколишнього світу, інших людей і до професійної діяльності. У цьому смислі сама педагогіка повинна розумітися достатньо широко: як система наукових знань про людину, її розвиток і формування, а також як частина життєдіяльності людини, що має певний педагогічний аспект – взаємостосунки з дітьми, колегами, друзями, керівництвом, підлеглими і т.д.

В умовах навчання відбувається становлення та розвиток таких важливих якостей особистості, як рефлексивність, спонтанність, критичність мислення, вміння працювати з інформацією, спілкуватися та нести відповідальність за наслідки власних дій. Спрямованість навчання на особистість передбачає створення оптимальних умов використання різних джерел наукової інформації для кожного учня у процесі опанування знань.

Навчальний процес повинен бути побудований таким чином, щоб механізми навчання повністю збіглися з природними для будь-якої дитини механізмами пізнання навколишнього світу. Педагог повинен враховувати як розумові, так і поведінкові особливості кожного конкретного свого учня, а в основі особистісно-орієнтованого навчання має бути поставлено співробітництво між учнем і вчителем, а також повна свобода вибору дитини.

У наш час, на жаль, найчастіше вчитель у процесі навчання на чільне ставить свої інтереси, роблячи їх пріоритетними. Простіше кажучи, вчитель вибудовує лінію освітнього процесу таким чином, як це найзручніше йому, а не дитині. І дитина волею неволею змушена підлаштовуватися під учителя. В таких умовах особистісно-орієнтоване навчання стає практично неможливим.

При особистісно-орієнтованому навчанні учитель буде процес навчання таким чином, щоб на перший план висувалися саме інтереси і потреби учня. І тільки з неухильним урахуванням всіх їх особливостей учитель може визначити основну спрямованість самої діяльності. Цей момент є вкрай важливим, і його необхідно враховувати в обов'язковому порядку. В іншому ж випадку ніякої мови про особистісно-орієнтованому навчанні навіть бути не може – воно неможливе априорі.

Те ж саме стосується і виявлення суб'єктного досвіду кожної конкретної дитини. Суб'єктивним досвідом педагога називають все ті знання та вміння, якими на сьогоднішній момент володіє дитина щодо кожного конкретного напрямку навчання. Оскільки освітня програма для дітей, учнів в одному класі, однакова, то здається, що суб'єктивний досвід є зайвим. Однак не слід забувати, що всі діти дуже різні. А тому й одну і ту ж інформацію, подану учителем, різні діти засвоюють абсолютно по-різному, – хтось більшою, хтось меншою мірою. Суб'єктивний досвід, відповідно, діти також мають самий різний. І якщо мова йде про таку освітню методику, як особистісно-орієнтоване навчання, педагог повинен орієнтуватися саме на суб'єктивний досвід і здібності кожного конкретного учня.

Також слід загострити увагу на такому питанні, який вибір способу побудови процесу навчання. Ні для кого не секрет, що для деяких дітей звичайна відповідь біля дошки перетворюється на справжнісіньку

тортури, в той час як з письмовими роботами дитина справляється просто чудово, причому абсолютно самостійно, без чієї-небудь сторонньої допомоги. А буває і зворотна ситуація: в письмових роботах дитина робить величезну кількість помилок, зате його усні відповіді просто блискучі.

Те ж саме стосується і засвоєння матеріалу – одні діти набагато краще засвоюють нову інформацію на слух, інші – при читанні, а треті – при записуванні її. Абсолютно всі ці типи засвоєння інформації нормальні і природні – все залежить від того, який тип пам'яті у дитини розвинений найбільш сильно. Учитель повинен вибирати ті методи навчання, які оптимально підходять кожному конкретному вчителю.

Вкрай важливо правильно і ефективно організувати навчальний процес таким чином, щоб всі діти отримали індивідуальний підхід і увагу. Саме тому вчитель повинен мати високий рівень професіоналізму і спеціальної підготовки, без якої особистісно-орієнтоване навчання просто неможливо. Формування культури життєдіяльності особистості є найвищою метою особистісно-орієнтованого навчання та технологій.

Основні вимоги до особистісно-орієнтованих технологій І. Якиманська сформулювала таким чином:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду учня, включно з досвідом його попереднього навчання;
- виклад знань у підручнику (вчителем) повинен бути спрямованим не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальненні предметного змісту;
- у процесі навчання необхідне постійне узгодження суб'єктивного досвіду учнів з науковим змістом здобутих знань;
- активне стимулювання учня до самоцінної освітньої діяльності, зміст і форми якості повинні забезпечувати учневі можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в процесі оволодіння знаннями;
- контролювання та організація навчального матеріалу, який дає змогу учневі вибирати його зміст, вид та форму при виконанні завдань, розв'язуванні задач;
- виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується учень самостійно, стабільно, продуктивно;
- необхідно забезпечувати контроль та оцінку не тільки результату, а й головним чином процесу учіння;
- освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, оцінку вчіння як суб'єктивної діяльності [7].

Особистісно-орієнтоване навчання має на меті перетворити учня на суб'єкт навчальної діяльності, забезпечити можливість навчання за індивідуальною освітньою траєкторією, створює умови для самовизначення реалізації особистості, опори повного врахування інтересів і цінностей окремої особистості і спільноти. Осо-

бистісно-орієнтоване навчання – це не просто врахування особливостей суб'єкта учіння, це інша методологія організації умов навчання, яка передбачає не «облік», а «включення» його власне особистісних функцій або вимога його суб'єктивного досвіду [1]. Ефективність особистісно-орієнтованого навчання залежить від успішного виявлення та індивідуально значущих позитивних задатків кожного школяра на основі набутого ним досвіду до часу навчання ним в школі та досвіду сформованого у процесі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі. Критеріями ефективної організації особистісно-орієнтованого навчання виступають параметри особистісного розвитку.

Метою сучасної освіти є формування інтересу до пізнання, бажання та умінь навчатися. Особистісно-орієнтоване навчання сприяє визначенню та реалізації особистості в тій галузі діяльності, яка найбільше відповідає її потенційним здібностям і це такий тип навчання, в якому організація взаємодії суб'єктів навчання максимальною мірою орієнтована на їх особистісні особливості і специфіку особистісно-предметного моделювання світу [6].

Особистісно-орієнтована педагогіка, на основі якої будується вся її система теоретичних знань і практичних умінь, означає реальне визнання цінності, неповторності, цілісності особистості людини, її права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, затвердження блага людини як критерії оцінки взаємостосунків у суспільстві. Як відомо, феномен особистісно-орієнтованої діяльності полягає в тому, що педагог, який володіє інформаційно-діяльнісною компетентністю і здатний конструювати моделі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, одночасно проєктуючи можливі результати діяльності і поведінки дітей, перестає бути вчителем у традиційному авторитаристському уявленні про його особистість. Педагог стає людиною, яка допомагає, підтримує, схвалює, ініціює, стимулює мотивацію дитини як потребу виявити себе на шляху до успіху, індивідуально-особистісному зростання. Такий учитель супроводжує просування дитини в її розвитку на всьому педагогічному маршруті до успіху, досягнення, до інтелектуального і творчого зростання, морального та громадянського самоствердження. Особистісно-орієнтоване навчання полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати природні якості учня, його здоров'я, індивідуальні здібності, допомагати в становленні його суб'єктивності, соціальності, творчої самореалізації особистості. Оригінальність парадигми цілей особистісно орієнтованого навчання полягає в орієнтації на властивості особистості, її виховання та розвиток не на замовлення, а у відповідності з природними здібностями. Зміст освіти – це свого роду середовище, де відбувається становлення і формування особистості дитини, для якої властиві гуманістична спрямованість, зверненість до людини, гуманістичні норми і ідеали.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Алексеев М.О. Особистісно-орієнтоване навчання в школі / М.О. Алексеев. – Ростов н / Д: Фенікс, 2006. – 332 с.
Alekseev M.O. Student-centered learning in school / M.O. Alekseev. – Rostov n / D: Phoenix, 2006. – 332 p.
2. Головин С.Ю. Словарь практического психолога / С.Ю. Головин. – Минск–Москва (Харвест-Аст), 2001. – 798 с.
3. Коробченко А.А. Проблеми особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах / А.А. Коробченко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету Педагогічні науки). – № 4. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – 210 с.

- Korobchenko A.A. *Problems of student-centered learning in higher education* / A.A. Korobchenko // *Collected Works of Berdyansk State Pedagogical University Pedagogical Sciences*. - № 4. - Berdyansk: BDPU, 2005. - 210 p.
4. Павлова Л. Психологічне супроводження особистісно орієнтованого навчання / Л. Павлова // *Управління освітою*. – 2007. – №3. – С. 16-18.
- Pavlov L. *Psychological support learner centered teaching* / L. Pavlov // *Management education*. - 2007. – №3. - P. 16-18.
5. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології / О.М. Пехота // *Наукові праці МФ НаУКМА*. Т. VII. – Миколаїв. – 2000. – С. 26-28.
- Piechota A.M. *Personality-oriented education and technology* / A.M. Piechota // *Proceedings NaUKMA*. Т. VII. - Nicholas. - 2000. - P. 26-28.
6. Селевко Г.К. Традиційна педагогічна технологія та її гуманістична модернізація / Г.К. Селевко. – М.: НДІ шкільних технологій, 2005. – 144 с.
- Seleuko G.K. *Traditional educational technology and its humanistic modernization* / G.K. Seleucus. - M.: Research Institute of School Technologies, 2005. - 144 p.
7. Якиманська І.С. Технологія особистісно-орієнтованого навчання в сучасній школі [текст] / І.С. Якиманської. – М., 2000. – 176 с.
- Yakymanska I.S. *Technology-centered learning in the modern school [text]* / I.S. Yakymanskoyi. - M., 2000. – 176 p.

Poyasyk O. I. Personality oriented education as the key to the development of the personality schoolboy

Abstract. In this article described the structure of personality oriented educational, activities disclosed personal requirements based learning, pedagogical interaction described functions.

Keywords: *personality oriented teaching, teaching activities, interaction, personality*

Посяик О.И. Личностно ориентированное обучение как залог развития ученика

Аннотация. В статье описана структура личностно ориентированной педагогической деятельности, раскрыто требования личностно ориентированного обучения, охарактеризованы функции педагогического взаимодействия.

Ключевые слова: *личностно ориентированное обучение, педагогическая деятельность, взаимодействие, личность*